

ВПЛИВ ДІАЛОГУ СВІТОГЛЯДНО-ДУХОВНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ НА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ

Людмила Москальова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Висвітлено проблему діалогу світоглядно-духовних ідентичностей, зокрема його впливу на культурно-освітній простір особистості. Доведено, що сьогодні ця проблема є актуальною для здійснення різних видів духовних практик у житті багатоконфесійних і багатокультурних спільнот. Обґрунтовано, що побудова діалогу світоглядно-духовних ідентичностей є надзвичайно складним процесом, адже він не має руйнувати в особистості її внутрішній духовний світ. Цей вид діалогу передбачає дотримання певних процедур, вивчення правил спілкування з «Іншим», його способів існування, мислення, діяльності, звичаїв та ін. Автор обстоює думку про те, що діалог світоглядно-духовних ідентичностей повинен базуватися на таких принципах, як повага до «Іншого», дотримання його прав і основних свобод, гідність, моральність, взаєморозвиток тощо.

Москалева Людмила. Влияние диалога мировоззренческо-духовных идентичностей на культурно-образовательное пространство личности

Представлена проблема диалога мировоззренческо-духовных идентичностей, в частности, его влияния на культурно-образовательное пространство личности. Доказано, что сегодня эта проблема является актуальной для осуществления различных видов духовных практик в жизни многоконфессиональных и мультикультурных сообществ. Обосновано, что построение диалога мировоззренческо-духовных идентичностей является чрезвычайно сложным процессом, поскольку он не должен разрушать у личности ее внутренний духовный мир. Данный вид диалога предполагает соблюдение определенных процедур, изучение правил общения с «Другим», его способов существования, мышления, деятельности, обычаев и др. Автор отстаивает мнение о том, что диалог мировоззренческо-духовных идентичностей должен базироваться на таких принципах, как уважение к «Другому», соблюдение его прав и основных свобод, достоинство, нравственность, взаиморазвитие и т. п.

Moskalyova Lyudmila. Influence of the dialogue of world view and spiritual identities on the cultural and educational field of the personality

The article deals with the problem of the dialogue of world view and spiritual identities, namely with its influence on the cultural and educational field of the individual. It has been proved that at present this problem is of prime importance and it helps to realize various types of spiritual training within multi-confessional and multicultural communities. It has been proved that development of the dialogue of world view and spiritual identities is an extremely difficult process since it ought not to destroy the personality's inner world. This type of dialogue suggests keeping up to certain procedures, studying the rules of interaction with "Another", his way of life, mentality, activity, traditions etc. The author advocates the idea that the dialogue of world view and spiritual identities should be based on such principles as respect for "Another", keeping up to his rights and fundamental freedoms, dignity, morality, mutual development etc.

Ключові слова:

світогляд, духовність, ідентичність, культурно-освітній простір

мировоззрение, духовность, идентичность, культурно-образовательное пространство

world view, spirituality, identity, cultural and educational field

Сьогодні особистість опинилася перед серйозними викликами, пов'язаними з потребами становлення світоглядно-духовної ідентичності. У сучасному світі, що є культурно, освітньо, світоглядно, конфесійно поліфонічним, актуалізуються проблеми пошуку власної ідентичності, пошуку внутрішніх смислів, існування в суспільстві. У складних умовах відбувається віднайдення і ствердження світоглядно-духовної ідентичності, і деякі індивіди виявляються неготовими до цього процесу. Замість «Свого» з'являється «Інший», а вже замість «Іншого» – «Чужий», що усвідомлює себе як «Іншого», але намагається при цьому розбудувувати й відстоювати власні погляди на існування культурно-освітнього простору. При цьому наявні культурні й освітні традиції стикаються з іншими традиціями, вони синтезуються, породжуючи при цьому й культурні набутки, і, водночас, безкультур'я, моральний занепад. Досить часто це відбувається у процесі взаємодії становлення духовного світогляду як усередині невеликих спільнот, так і відносно великих соціальних груп. Це зумовлює необхідність розвитку діалогу, духовного оздоровлення суспільства та його консолідації в досягненні значущих цілей для кожного.

Дослідження проблеми діалогу світоглядно-духовних ідентичностей у культурно-освітньому просторі є теоретично й практично досить актуальним, оскільки дає змогу порушити й проаналізувати ряд важливих питань, що потребують послідовного розв'язання, серед яких визначаємо такі: по-перше, зафіксувати неповторну цінність ставлення до іншого у її традиційному розумінні; по-друге, допомогти сучасникам у складних глобалізаційних умовах не розпоршити внутрішнє життя, не втратити своє «Я», свою ідентичність; по-третє, пом'якшити негативні наслідки входження сучасної людини, зокрема суб'єктів навчально-виховного процесу, до світового культурно-освітнього простору.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців (В. Євтух, С. Медведко, Л. Панова, Л. Пономаренко, П. Пупар, Д. Янг та ін.) свідчить про необхідність встановлення діалогу у взаємодії з різними культурами й релігіями, знаходження кращих варіантів для розвитку й освіти духовної людини, яка має розуміти та сприймати перспективи й можливості існування різних видів культур, їх взаємний вплив із тим, щоб локалізувати умови, які загострюють основні проблеми, що позначаються як на добробуті всього людства та

на розвиткові кожної особистості. Сьогодні більшість представників суспільства усвідомлює, що саме освіта й культура в нерозривному взаємозв'язку спроможні локалізувати й загалом ліквідувати ці умови.

Метою статті є розкриття специфіки діалогу світоглядно-духовних ідентичностей і його значення для культурно-освітнього простору особистості.

Перш ніж розглянути проблему діалогу світоглядно-духовних ідентичностей, слід детально проаналізувати її базові поняття, такі як світогляд, духовність. Поняття «світогляд» у багатьох наукових працях розуміють у різних векторах. Наприклад, у педагогічних науках сучасними дослідниками порушується проблема формування професійно-педагогічного світогляду вчителя (Л. Реутова, В. Воронцова, К. Платонов та ін.), наукового світогляду особистості на різних вікових етапах навчання (Н. Барсукова, Л. Божович, М. Захарян, І. Кон, Н. Менчинська та ін.), інформаційного світогляду особистості (Г. Бордовський, С. Касьянов та ін.), екогуманістичного світогляду (В. Князева, С. Селіверстова та ін.).

Зауважимо, що багатогранність освітніх моделей, мозаїчність, мультикультурність, поліконфесійність нашого суспільства сьогодні має розширювати культурні, релігійні та академічні свободи, але серед цього різноманіття молодій людині потрібно навчитися вибирати, ким бути і що робити, як створити образ свого «Я». Оскільки базові свободи людини передбачають розширення можливості вибору, то створення культурно-освітнього простору припускає, насамперед, застосування свого способу бачення світу. Так само процеси ідентифікації через процедури наслідування, урізноманітнення, символічності, демонстрацію різних способів життя справляють великий вплив на людину, на її світогляд. Також потрібно зважати й на великий обсяг та інтенсивність комунікаційних процесів у сучасному суспільстві, що призводить до втрати людиною внутрішньої гармонії: «Проблема ідентичності виникає за відсутності чи неповноти онтологічного статусу, саме на розриві онтології суб'єкта, його феноменології та його рефлексії актуалізується тема ідентичності» [1, с. 9-10].

Погоджуючись із цим висловом, маємо вказати на умови сучасного суспільства, що пропонують безліч можливих ідентифікацій, кожна з яких, з одного боку, дає змогу людині створити певний Я-образ, але з іншого, – не надає практичних орієнтирів для формування внутрішнього духовного світу. Сформувати та віднайти істинне «Я» сучасній молодій людині настільки складно, що здебільшого це призводить до непослідовності, нелогічності вже на етапі самого процесу вибору моделі поведінки з завеликої кількості

Я-образів. Як наслідок, відчутним є дисонанс внутрішнього світу, порушення діалогу з «Іншим». І якщо йдеться про формування образу «Я», то цей процес, відповідно, є не ідентифікацією, а самоідентифікацією. Світоглядно-духовна ідентичність набувається внаслідок духовних практик багатьох поколінь, формується впродовж тривалого історичного періоду й у певних територіальних умовах, а отже, не підлягає швидким змінам. Підкреслимо, що проблема формування світогляду завжди належала до духовного рівня функціонування особистості, адже саме сформований світогляд дає змогу протистояти руйнівному впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, зберігати й розвивати внутрішні потенціали, незважаючи на зміни, що відбуваються в біологічному, психологічному, соціальному та інших вимірах буття.

Концепт «світоглядно-духовний», по суті, є нерозривним за своїм смисловим навантаженням, а в житті особистості виступає опорою для її розвитку, її безпеки. Побачити себе, виявити власну сутність – основне завдання духовного життя, реалізація якого починається з розв'язання власних проблем і вчасної допомоги для розв'язання проблем Іншого. При цьому проблема ускладнюється тим, що саму категорію духовності розуміють по-різному, що й досі продовжує породжувати різноманітність уявлень і, як наслідок, зіткнення поглядів на види духовних практик. Зазвичай до видів духовних практик на інтраперсональному рівні належать медитації, специфічні дихальні вправи, молитви, співи, афірмації, танці, читання духовної літератури тощо. Але у кожній людині, яка обирає для себе той чи інший вид духовної практики, є певні обмеження, пов'язані з багатьма чинниками, серед яких найголовнішу роль завжди відігравала традиційна релігія.

Враховуючи складність церковно-релігійної історії на теренах нашої держави, маємо вказати на те, що сьогодні релігійні почуття людини не відкидаються, а навпаки, набувають розвитку та оновлення. Концепт «Спасіння» виявляється не тільки на інтраперсональному рівні, а й на рівні соціентарному: встановлення мирного діалогу є необхідністю для людини духовної, адже примирення з «Іншим» є примиренням у взаємній повазі, що має проявлятися не тільки у міжособистісних стосунках, а й у великих на сьогодні сферах соціального, політичного, економічного життя за допомогою ідей упровадження культурних та академічних обмінів в освіті, створення міжнаціональних та інтеркультурних спільнот тощо.

Якщо людина примирена з «Іншим», вона примиряється і з природою, раціонально використовує її ресурси, кладе край постійному погіршенню екології. Як писав Поль Пупар, тільки у цьому випадку людина зможе перебувати в мирі з

самою собою, вона звільнена від тривоги, не за-смучується власними недоліками й помилками, безтурботно сприймає реальність, у якій набуває мужності, спокою, ясності мислення, любові то-що [3, с. 135]. Слушною вважаємо також і думку науковця про те, що саме наша епоха волає до примирення з людьми, що ідентифікують себе з іншим духовним та релігійним світоглядом: «Зіткнувшись із сучасністю, релігії – часто непримиренні одна до одної – намагаються налагодити діалог і замінити нещадну конфронтацію мирними дискусіями і плідними відносинами, ... далекими як від безапеляційних претензій на істину, так і від боягузливої боязкості у боротьбі з сучасними формами атеїзму, безвір'ям і новітнім сектантством» [3, с. 136]. Отже, без примирення, без поваги до «Іншого» діалог є неможливим.

Також додамо, що в кожному релігійному вченні діалог з Іншим і ставлення до нього (іншого віросповідання – «іновірця», представника іншої країни – «іноземця») розкривається через певні настанови, правила. Наприклад, у громадянському й суспільному житті для людини з християнським світоглядом вбачаємо настанови щодо необхідності збалансованого підходу до діалогу й побудови відносин із «Своїм» та «Іншим». Ці настанови містяться в моральному богослов'ї та, як ми вважаємо, й дотепер мають право на існування в сучасному суспільстві. Такими, зокрема, є настанови щодо недопущення з боку людини з християнським світоглядом надання переваги в певних видах діяльності людям іншої віри та людям, що населяють інші землі, перед людьми, які сповідують християнську віру та населяють територію, що визнається своєю країною. Уважається, що той чинить не по-християнськи щодо своїх, хто обходить їх за національною та релігійною ознакою, надає перевагу у призначенні на будь-яку посаду іноземцям, настановляє їх начальниками без особливої потреби заради тільки того, що ці люди говорять іншою мовою і прийшли здалеку [2, с. 379].

Отже, якщо перевага надається «Іншому» за рахунок зневаги до «Свого», то це має певні руйнівні прояви не тільки у формуванні світогляду людини, а й в освіті та культурі взагалі (наприклад, перевага надається вивченню чужої мови, тоді як рідна мова не вивчається зовсім; речення надмірно насичуються іноземними словами без особливої потреби тощо), у відносинах із людьми загалом (презирливе ставлення до представників слов'янського народу, тоді як іноземцям надається пріоритетна роль) тощо. Тільки полоненому народу або тому, який втратив надію бути самостійним, потрібно, безумовно, вивчати чужу – іноземну мову, хоча й у таких випадках шляхетна людина дорожить своєю мовою для виконання

духовної практики: «як заспіваємо пісню Господню на землі чужій?» (Пс. 136.4).

Запозичення від іноземців явно шкідливих звичаїв також не схвалюється у настановах для громадського та суспільного життя людини-християнина. При цьому запозиченню має підлягати лише те, що буде корисним, а саме: освіта, цивільний і господарський благоустрій. Важливими є також і знання про інші культури, що знімають бар'єри під час встановлення діалогу, розширюють культурно-освітній простір особистості. Утім, те, що стосується внутрішнього життя людини, її духовної практики на інтраперсональному рівні, переймати від іноземців не варто. Збереження світоглядно-духовної ідентичності, що формується багатьма поколіннями, є однією з умов збереження власного духовного світу. Шкідливими для життя християнина вважаються ті звичаї, які є прийнятними в інших країнах, а саме: розваги й розважальні будинки; перетворення гостинності тільки на спільний обід з іншими в готелях за власний же рахунок; життя виключно поза своєю домівкою, у громадських гуртках; нехтування церковними обрядами, що освячують певні події у житті (цивільні шлюби, цивільний похорон тощо).

Не схвалюється також для людини із християнським світоглядом втеча з батьківщини, проживання за кордоном без особливої потреби. При цьому зовсім інакше слід ставитися до подорожі за кордон, що здійснюються з наміром пізнати те, що є кращим (наука, мистецтво, промисловість тощо), і це краще після повернення впроваджувати у своїй країні. Витрачання коштів любителями закордонного життя на відпочинок за кордоном християнським віровченням засуджується й вважається шкідливим, оскільки батьківщині потрібно служити своїми силами: «Любитель закордонного життя не несе цієї служби і примушує служити за себе інших, ніби рідна його країна не заслужила поваги, ніби йому принизливо залишатися з рідним народом; він думає тільки про свої особисті насолоди; він зовсім відвикає від праці після закордонного життя» [2, с. 380].

Отже, ми вбачаємо важливість життя людини з християнським світоглядом у діалозі з «Іншим». Діалог світоглядно-духовних ідентичностей, з одного боку, встановити складно, але з іншого, – саме такий діалог передбачає розширення особистого досвіду щодо можливостей покращення справ в освітній, культурній сфері, запозичення ідей, що є в інших культурах, для благоустрою своєї країни. Побудова діалогу світоглядно-духовних ідентичностей в Україні в умовах поліконфесійного, інтеркультурного суспільства залежить від багатьох чинників. Власне, світогляд людини, яка визнає для себе правильними християнські настанови й правила громадського та

громадянського життя, трансформується, набуває різних варіантів, що виявляється в її різноманітних духовних практиках як результат самоіден-

тифікації. Це ускладнює процеси ідентифікації всього українського суспільства, їх реалізацію, а отже, потребує подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Культурно-образовательное пространство современного человека : колл. монография / Под ред. проф. Ю. Г. Голуба. — Саратов : Изд-во «Саратовский источник», 2010. — 167 с.
2. Нравственное богословие для мирян (в порядке десяти заповедей Божиих) / Прот. Евгений Попов. — изд. 2-е, книгопродавца И. Л. Тузова. — СПб., 1901. — Ч. 1. — 543 с.
3. Пупар П. Религии / Поль Пупар ; пер. с франц. Е. Д. Мурашкинцевой. — М. : Изд-во «Весь Мир», 2003. — 144 с.

Відомості про автора:

Москальова Людмила Юріївна
moskalevaluda@mail.ru
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
72312, Україна
doi:10.7905/vers.v0i2.586

Надійшла до редакції: 18.03.2013 р.

Прийнята до друку: 19.04.2013 р.

References

1. Golub, Ju. G. (Ed.). (2010). *Cultural and educational space of the personality*. Saratov: Publishing house Saratov spring. [in Russian]
2. Popov, Ye. (1901). *Moral theology for the laity (the list of the ten commandments of God). Part 1*. Saint Petersburg: Tuzov Publishing house. [in Russian]
3. Pupar, P. (2003). *Religions*. (E. D. Murashkinceva, Trans.). Moscow: Ves Mir. [in Russian]